

Država

Downing efekt

Vlade s ispodprosječnim fiskalnim rezultatima sklone su precjenjivati vlastite fiskalne dosege

Piše Katarina Ott
ravnateljica Instituta za javne financije

Javni dug šire definiranog hrvatskog državnog sektora iznosi preko 50 posto BDP-a. Hrvatska nema dobru fiskalnu reputaciju jer u doba prosperiteta nije vodila dovoljno restriktivnu fiskalnu politiku. Hrvatska ima jednu od najstarijih populacija u Europi, koja i dalje vrlo brzo stari te stvara veliki deficit mirovinskog sektora. Neophodno je uvesti dobro odmjerena fiskalna pravila koja će osigurati dugoročnu održivost fiskalne politike, što prije ostvariti primarni fiskalni suficit i zaustaviti rast te po mogućnosti i smanjiti udjel javnog duga u BDP-u.

To su najkraće sažeti zaključci aktualnog i zanimljivog teksta koji je Velimir Šonje objavio u Analizama Hrvatskog udruženja banaka.¹ Tekst ukazuje na manjkavost isključivog oslanjanja na brojčane pokazatelje, jer Maastrichtom propisanih 60 posto javnog duga u BDP-u odgovara razvijenim zemljama poput Francuske i Njemačke, a Hrvatska si na svom stupnju razvoja može dopustiti tek 40 do maksimum 50 posto BDP-a. Uz odličnu analizu ekonomskih parametara Šonje naglašava političke i druge teško mjerljive faktore, neophodne za procjenu fiskalne politike, posebice fiskalnu reputaciju.

Često se misli kako dobru fiskalnu reputaciju mogu imati samo velike i/ili bogate zemlje. Velika Britanija se npr. 2009. suočila s deficitom od gotovo 10 posto i javnim dugom od gotovo 70 posto BDP-a, ali to ne narušava njenu fiskalnu reputaciju jer je prethodnih deset godina prosječni deficit iznosio tek 0,4 posto, a javni dug 44 posto BDP-a. No, dobru fiskalnu reputaciju ima i mala,

ne tako davno siromašna Irska, s deficitom preko 12 posto i javnim dugom preko 64 posto BDP-a 2009. jer je u prethodnih deset godina održavala suficit od 0,8 posto i javni dug od 36 posto BDP-a.

Irska je mala zemlja uvijek spremna na krupne odluke. Nakon dvadeset godina uspješnog konsenzusa sa sindikatima, zbog velikog porasta deficita i prijetnje pada kreditnog rejtinga, Irska je vlada 2009. jednostrano raskinula sporazum sa sindikatima i donijela samoubilački proračun za 2010. s drastičnim smanjenjem rashoda i povećanjem poreza. I krajem 1980-ih, zbog visoke nezaposlenosti i javnog duga te masovne emigracije, Irska je snizila stopu poreza na dobit s 40 na 12,5 posto i udjel države u gospodarstvu s 54 na 33 posto BDP-a. Zbog takvih je poteza dohodak po stanovniku, koji je u trenutku ulaska Irske u EU iznosio 62 posto, narastao na današnjih 140 posto prosjeka EU.

Odlični ciljevi

Kako do bolje fiskalne reputacije? Odgovornijim fiskalnim ponašanjem koje će uravnotežiti prihode i rashode te dovesti do nižeg deficita i javnog duga. S već previsokim poreznim opterećenjem, jedino što nam preostaje je sniženje proračunskih rashoda. Budući da plaće u javnom sektoru i socijalni transferi iznose 70 posto rashoda, prije svega su neophodne reforme javnog sektora, mirovinskog i zdravstvenog sustava.

Vladin Program gospodarskog oporavka postavlja odlične ciljeve: povlačenje države iz gospodarstva, provođenje strukturnih reformi, racionalizaciju i povećanje efikasnosti javne uprave, smanjivanje rashoda, pojednostavnjenje poreznog sustava, reformu potpora, pa čak i donošenje zakona o fiskalnoj odgovornosti. Ostvarenje tih ciljeva dovelo bi do višeg gospodarskog rasta i bolje fiskalne pozicije. No, Program predviđa i skupe investicijske projekte vezane uz obnovljive izvore energije, zaštitu okoliša, zelene tehnologije, željeznice, morske, riječne i zračne luke te vodoopskrbu. Sve bi to bilo divno ostvariti, no koliko će koštati i jesu li i odakle predviđena sredstva, to se ne zna. Budući da je prema podacima EBRD-a proračun hrvatske opće države (50 %) bliži razinama najrazvijenijih zemalja negoli prosjeku zemalja u tranziciji (33 % BDP-a) s kojima se moramo uspoređivati, krajnje je neambiciozno postavljen cilj smanjenja prihoda i rashoda opće države u BDP-u. Riječ je o smanjenju od samo tri postotna boda, i to tek 2020.

Za razliku od prošlih strateških dokumenata, ovaj je put brzo donesen i Plan provedbenih aktivnosti s nositeljima, aktivnostima, nadležnostima i rokovima. Međutim, neki od zadanih rokova već nisu ispunjeni, a Vlada odustaje od planova čim se neko dovoljno glasno pobuni, pa se ispunjenje ciljeva Programa čini krajnje upitnim. U Hrvatskoj očito nisu zadovoljeni Buiterovi kriteriji

¹ Cijeli je tekst pod naslovom *Održiva fiskalna politika i javni dug: nikad više kao prije* dostupan na <http://www.hub.hr>.

koje spominje Šonje: odlučnost i vjerodostojnost prošlih i budućih vlada te spremnost građana na više poreze i/ili smanjenje prava.

Precjenjivanje fiskalnih rezultata

Leszek Balcerowicz, bivši guverner Poljske narodne banke i zamjenik poljskog premijera iskusan u provođenju reformi, obrazlaže razloge neuspjeha reformi: (1) reforme se najave, ali se ne provode ili se ne provode u mjeri u kojoj je planirano; (2) reforme se počnu provoditi, ali u provedbi promijene smjer ili se razvodne pod utjecajem interesnih skupina; (3) reforme imaju nedosljedne i neusklađene ciljeve poput otvaranja zemlje uz zadržavanje rigidnih tržišta i barijera stvaranju radnih mjesta, pa se radnici ne premještaju iz sektora koji su postali izloženi konkurenciji.

Balcerowicz navodi i sedam karakteristika od kojih, ako zemlja zadovoljava bar jednu, reforma je osuđena na neuspjeh. Od tih sedam karakteristika Hrvatska ih zadovoljava čak pet: dominantan državni sektor, restriktivne radne prakse i visoka razina zaštite radnog mjesta, niska zaštita vlasničkih prava, velika socijalna država u siromašnoj zemlji, slabe stabilizirajuće institucije koje vode kroničnim ili čestim makroekonomskim neravnotežama.²

Je li za smanjenje deficita i javnog duga važnija fiskalna konsolidacija ili gospodarski rast? Hrvatska mora osigurati oboje: gospodarski rast koji će smanjiti teret javnog duga, povećati prihode i omogućiti smanjenje deficita, te fiskalnu konsolidaciju koja će biti uspješnija i jače potaknuti gospodarski rast, ako se naglasak stavi na smanjenje javne potrošnje umjesto na povećanje poreza, na smanjenje transfera i plaća u javnom sektoru umjesto investicija, na jače oporezivanje potrošnje od oporezivanja dohotka i dobiti.

Psiholozi su dokazali Downing efekt: sklonost ljudi ispodprosječne inteligencije da precjenjuju svoju inteligenciju i ljudi s iznadprosječnom inteligencijom da podcjenjuju svoju inteligenciju. Tako su i vlade s ispodprosječnim fiskalnim rezultatima sklone precjenjivati vlastite fiskalne rezultate. Upravo je taj efekt predugo trajao u Grčkoj i doveo do tragičnih posljedica. Politički, a ne ekonomski motivirana odluka EU da podupre Grčku, mogla bi utjecati i na hrvatsko uljuljkivanje Downing efektom. Umjesto da se povede za primjerom Irske - drastično sreže rashode te tako poveća povjerenje tržišta i gospodarski rast - Vlada nas osuđuje na stagnaciju održavanu stalnim dodatnim zaduživanjem i prebacivanjem posljedica neodgovornog fiskalnog ponašanja na buduće generacije. A baš se tako ne gradi dobra fiskalna reputacija. ■

² *Institutions and Convergence*, CASE Network Studies and Analyses, No. 342, 2007.
http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1436906##

Banke

Nije dobit zbog dobiti

Hrvatski je bankarski sustav među niže profitabilnima, a bez oporavka gospodarstva i novog kreditnog ciklusa jaz između domaćih i drugih banaka u Europi nastavlja se povećavati

Piše **Martina Dalić**

U 2009. godini hrvatski je bankarski sustav kao cjelina, prvi put od početka desetljeća, zabilježio pad dobiti u apsolutnom iznosu. Ukupna revidirana dobit poslije oporezivanja u 2009. iznosila je 3,4 milijarde kuna i bila je 26 posto niža negoli prethodne godine.

Slični trendovi nastavljeni su i tijekom prvog kvartala 2010. godine. Neto dobit smanjena je za daljnjih 10 posto u odnosu na prvi kvartal 2009., dok se na prste jedne ruke mogu izbrojiti banke koje su zabilježile međugodišnji rast dobiti.

Površan promatrač mogao bi naprečac zaključiti kako navedeni rezultat bankarskog sustava na kraju krajeva i nije tako loš u ekonomiji koja je tijekom 2009. zabilježila realan pad gospodarske aktivnosti za 5,8 posto i nastavila negativne trendove s padom aktivnosti od 2,5 posto u prvom tromjesečju 2010. Međutim, upravo zbog težine gospodarskog trenutka zamku površnosti treba izbjeći.

Osim pojednostavnjenog shvaćanja profita kao mjere bankarske nezasitnosti profita banaka imaju i širu ekonomsku ulogu, važnu i s motrišta ukupne stabilnosti gospodarstva. Profiti banaka signaliziraju sadašnji, a u mjeri u kojoj se koriste za povećanje kapitala i budući kapacitet banaka za apsorpciju gubitaka od rezervacija za loše plasmane koji u vrijeme krize oštro rastu.

U skladu s time za klijente i štediše bankarski su profiti najvidljiviji signal o stabilnosti bankarskog sustava